

ELSŐ VIZSGÁLATOK AZ AGGTELEKI BÉKEBARLANG FAUNÁJÁN*

Írta:

KOVÁCS ISTVÁN ENDRE

(Magyar Nemzeti Múzeum — Természettudományi Múzeum)

1952 augusztus első napjaiban a Földtani Intézet karsztkutató geológusa, Jakucs László az aggteleki Baradla közelében újabb nagyméretű cseppköves barlangot fedezett fel. Jakucs és kutatócsoportjának tagjai a barlang egyik, kb. 800 m hosszú mellékágára akadtak rá a mellékágon keresztülhatolva, augusztus 4-én érték el az impozáns, méreteiben sokszor a Baradlával is vetekedő, változatos alakú és ragyogóan tiszta cseppkövekkel díszes főágat.

A kutatócsoport tagjai már a mellékágon való keresztülhatolás közben számos példány *Niphargus*-féléket figyeltek meg a barlang tölcsáiban. A feltárás egyik résztvevője, Vértess László régész-múzeológus augusztus 6-án a megfigyelések alapján hívta fel a Természettudományi Múzeum figyelmét a barlang biológiai átkutatásának sokat ígérő, érdekes lehetőségére.

A Múzeum előzetes tájékoztató és a szervezett kutatómunka előkészítése céljából 3 tagú csoportot küldött ki. A csoport a főág felfedezése után 10 nappal, augusztus 14-én már meg is kezdte munkáját s így a barlangot még úgyszólván bolygatlan állapotban találta. Két napos ott-tartózkodásuk ideje alatt a csoport tagjai két alkalommal szálltak le a barlangba. Az összesen 18 órát kitevő leszállások alkalmával a terepszemle elvégzése mellett az akkor már csaknem 10 km hosszúságban ismert barlangnak kb. 3 km-es szakaszát volt alkalmuk átkutatni. Tekintve, hogy a múlt év őszére előkészített csoportos békebarlangi kutatómunka közbejött akadályok miatt elmaradt, sajnálatos módon egyelőre csak a terepszemle alkalmával begyűjtött anyagról van alkalmunk beszélni. Ez az anyag az először feltárt mellékágból (az ú. n. »kutatóágból«) és a barlang főágának középső szakaszából származik. Bár a barlang teljes jellemzését nem teszi lehetővé, bizonyos következtetésekre azonban mégis indítékot ad.

A Békebarlang is — mint a Baradla — a gömör-tornai karsztvidék területén fekszik és a Baradla közvetlen közelében húzódik. Eddig megnyitott egyetlen bejárata a Baradla aggteleki bejáratától DK-re nem egészen 4 km távolságra van a Szárhegy déli tövében fekvő Bibic-tüdőben. A két barlang nagy mértékben hasonlít egymáshoz. Mindkettő azonos kőzetben, triász-mészakőben húzódik és földalatti vizek mechanikai és kémiai hatásának eredménye. Mindkettő ma is »vizes« barlang, azonban abban különböznek egymástól, hogy a Baradla patakja csak csapadékos időben folyik, száraz időben kisebb-nagyobb állóvizekre szakadozik, míg a Békebarlangé a terepszemle idején, 1952 augusztusában, a csaknem teljesen csapadéktalan tavasz és nyár után is meglehetősen bővízű folyóvíz volt. Ez a patak tehát folyóvíz jellegét egész éven át megtartja és ebből bizonyítottan vehetjük azt is, hogy a Békebarlang patakját főként nem közvetlen felszíni beömlések táplálják, mint a Baradlaét, hanem barlangi források vagy búvóvizek. A patak vizének mennyisége a Békebarlangban is változó, erre vallott a patak akkori szintjénél 30–40 cm-rel magasabban fekvő kisebb-nagyobb leszígtelődött vizes medencék sokasága, melyek magasabb vízállás esetén a patak medrével egyesülnek.

* Előadta a szerző az Állattani Szakosztály 1953. május 12-én tartott 467. ülésén.

A Baradla élővilágát Dudich Endre korszerű szempontok alapján végzett kutatásaiból jól ismerjük. Tőle vett adatok szerint a Baradlából — meglehetősen nagy számot kitevő — összesen 262 állatfaj került elő. Ezek ökológiai tekintetben a következőképpen oszlanak meg:

Valódi barlanglakó (eutroglóbiont)	18 faj	} össz. 88 faj
(ebből 9 faj bennszülött [endemikus])		
Barlangkedvelő (hemitroglóbiont)	70 faj	} össz. 174 faj
Barlangi vendég (pseudotroglóbiont)	108 faj	
Véletlen vendég (tychotroglóbiont)	66 faj	

A Békebarlangban lefolytatott első gyűjtés alkalmával 12 állatfaj került kézre. Ezek megoszlása ökológiai szempontok szerint a következő:

Valódi barlanglakó (eutroglóbiont)	3 faj	} össz. 7 faj
Barlangkedvelő (hemitroglóbiont)	4 faj	
Barlangi vendég (pseudotroglóbiont)	1 faj	} össz. 3 faj
Véletlen vendég (tychotroglóbiont)	2 faj	

E felsorolásba fel nem vett 2 fajhoz tartozó 1—1 db. Collembola minden kétséget kizáró azonosításához további példányok begyűjtése szükséges. Az egyik (*Pseudosinella* sp.), mely figyelmet érdemel azért is, mert ebből a genuszból faj a Baradlából nem került elő, a rajta tapasztalt morfológiai elváltozások (szem hiánya, teljes pigmenttelenség) következtében valószínűleg az eutroglóbiont, a másik (*Lepidocyrtus* sp.) pedig a hemitroglóbiont fajok számát fogja növelni. E két állatot is tekintetbe véve, a barlangra első sorban jellemző eu- és hemitroglóbiont fajok száma 9-re emelkedik és így a gyűjtött fajok $\frac{3}{4}$ részét teszik ki. A Békebarlang pseudo- és tychotroglóbiont fajainak száma a Baradláéhoz viszonyítva tehát igen csekély.

A Békebarlangból kikerült két tychotroglóbiont faj gerinces állat (a többi ökológiai csoportban gerinces nem is akad). Az egyik a kecskebéka (*Rana esculenta* L.), a másik az erdei béka (*Rana dalmatina* Bonap.). Mindkettő a gömörtornai karsztvidéken is közönséges állat, barlangban tipikus véletlen vendégek. Igen leromlott állapotban kerültek kézre. Dely Olivér a gyomortartalom teljes hiányát tapasztalta mindkettőnél is így azt kell feltételeznünk, hogy a tavaszi hóolvadás sodrával kerültek a barlangba s azóta nem táplálkoztak.

A gerinctelenek közül, melyek a Békebarlangból kikerültek, első helyen kell megemlítenünk a patakról leszigetelődött kis medencék vizében gyűjtött vakrákokat. Az előkerült nőstény példányok alapján a *Niphargus aggtelekiensis* Dudich nevű fajhoz tartozóknak bizonyultak (det. Farkas Henrik). Ezt a rákfajt a Baradlában, mint annak endemikus fajtát fedezték fel.

Kikerült a Békebarlang nedves talajáról a *Mesoniscus graniger* J. Friv. nevű ászkarák is (det. Farkas Henrik), melyet szintén a Baradlából származó első példányok alapján írt le a múlt században Frivaldszky János. Mint az előbbi, ez is eutroglóbiont.

Mindkét begyűjtött gyűrűsféreg faj (det. Andrássy István) pseudotroglóbiont. A *Fridericia bulbosa* Rosa a Baradlából szintén ismert, Magyarországra nézve új fajként gyűjtötték innen. Most a Békebarlangból került elő másodszor a magyar faunából. Az *Allolobophora caliginosa* Shaw ellenben barlangból még nem került elő Magyarországon, s ebből a szempontból újdonságot jelent. E két féregfaj igen nagy egyedszámban él a Békebarlangban, nyomaikkal egyes szakaszokban tömegesen találkozunk.

Az ugróvillás ősróvarok (Collembola) közül 6 faj került elő. Közülük hemitroglóbiont az *Onychiurus fimetarius* L. és az *O. armata* Tullb., melyek földfelszíni életükben fák kérge alatt, kövek alatt vagy a humuszban élnek. Pseudotroglóbiont a *Folsomia fimetaria* (L.) Tullb., mely a földfelszínen tömegesen előforduló talajlakó állat és ott a fiatal növények gyökereinek megrágásával kárt is okoz. A *Lepidocyrtus aggtelekiensis* Stach nevű ugróvillás szintén a Baradla egyik endemikus állatfaja.

Az ismertetett anyag vizsgálata a következő feltevéseket támasztja alá:

1. A két barlang élővilágának összetétele valószínűleg erősen különbözik fog bizonyulni. Ez a különbség már most a vizsgálatok kezdetén mutatkozik abban, hogy a Békebarlang pseudo- és tychotroglóbiont állatfajainak száma az eu- és hemitroglóbiont fajokéhoz viszonyítva jóval kisebb, mint a Baradlánál. Ennek oka nyilván a Baradla erősen bolygatott (nagymértékű behurcolás) és a Békebarlang zavartalan állapota, de valószínűleg az is, hogy bár a Békebarlangnak hihetőleg több viznyelőbe is nyílnak mellékágai, viszonylag kevés közvetlen kapcsolata lehet a külvilággal.

2. A Baradla endemikus fajainak előkerülése a Békebarlangból a két barlang jelenkori vagy múltbani, még fel nem derített közös kapcsolatára utal. Lehetséges az is, hogy a Békebarlang még teljesen ismeretlen — a Láz-tető és a Komlósforrás között húzódó és a Baradla jósvafői szakaszához erősen közeledő — végső szakaszának feltárása során megtalálják a kapcsolatot a két barlang között. Ennek ellene szól az a tény, hogy a vízfestési kísérletek eredménye a két vízrendszer önállósága mellett szól. Valószínűbbnek látszik, hogy a két barlangnak végső szakasza volt egykor közös, mely a Láz-tető-ÉK-i oldalának — melyben húzódhatott — geológiai lepusztulásakor, a mindkét barlang vizének forrásait magába fogadó Farkaslyuk nevű völgy bevágódásakor eltűnt (Jakucs jelen vizsgálat eredményeire alapított hypothezise). Ha ez az eset állna fenn, akkor a két barlang élővilága közös eredetű, de önállósult a földtörténeti múltban. Így a Békebarlang biológiai tartalmának egybevetése a Baradláéval egyes barlangi fajok fejlődéstörténetére is szolgáltathat majd adalékokat.

E megállapításokat bizonyos fenntartással teszem, mert nem kétséges, hogy a Békebarlang még be nem járt részének felderítése, teljes terjedelmének alapos átkutatása adhat majd elegendő bizonyítékot a végleges és biztos ítélet megfogalmazásához.

IRODALOM

¹ Dudich, Endre: Biologie der Aggteleker Tropfsteinhöhle »Baradla« in Ungarn. (Wien, 1932). — 2. Jakucs László: A Békebarlang felfedezése (Bpest, 1953).

ПЕРВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ФАУНЫ В ПЕЩЕРЕ МИРА У С. АГГТЕЛЕК

Иштван Эндре Ковач

Недалеко от одной из наибольших пещер Европы, а именно от располагающейся в северо-восточной части Венгрии (в Гемер-торнайской карстовой области) и с биологической точки зрения также хорошо изученной Барадлы, была открыта новая капельниковая пещера крупных размеров. В новой пещере, вскрытой пока длиной в 10 км, в процессе осмотра для подготовки биологических исследований, было обнаружено 12 видов животных. Этот материал указывает на то, что живой мир двух пещер в значительной мере отличается друг от друга, несмотря на то, что эти пещеры расположены недалеко рядом, в одинаковой породе и во всех отношениях очень похожие. Два эндемических вида животных Барадлы в новой пещере также были найдены и это обстоятельство указывает на то, что пещеры в настоящее время или же в прошлом были связаны. Ввиду того, что воды

- двух пещер прорываются на поверхность в одной и той же долине, но в разных источниках (на расстоянии приблизительно в 400 м) и на основании водоокрасочных исследований, речные системы двух пещер оказались разрозненными. Можно предполагать, что две пещеры когда-то имели совместный концевой участок, но вследствие сноса в геологическом прошлом части горы, включающей в себе старый концевой участок, две пещеры в настоящее время разобщены.

ERSTE UNTERSUCHUNGEN ÜBER DIE FAUNA DER HÖHLE »BÉKEBARLANG« IN AGGTELEK

Von
I. E. KOVÁCS

In der Nähe einer der grössten Höhlen Europas, der im NO Ungarns (im Gömör-Tornaer Karstgebiet) gelegenen und auch von biologischem Gesichtspunkte bereits wohlbekannten Baradla, wurde eine neue grosse Tropfsteinhöhle entdeckt. Im Laufe der die biologische Erforschung vorbereitenden Rekognoszierung kamen in der bisher in einer Länge von 10 km erschlossenen Höhle 12 Tierarten zum Vorschein. Dieses Material scheint dafür zu sprechen, dass die Tierwelt beider Höhlen sehr verschieden ist, trotzdem sie sich im gleichen Gestein befinden und in jeder Hinsicht einander sehr ähnlich sind. Zwei endemische Tierarten der Baradla wurden auch in der neuen Höhle gefunden, was auf eine Verbindung der beiden Höhlen in der Jetztzeit oder der Vergangenheit hinweist. Da die Gewässer der beiden Höhlen im selben Tal, aber aus zwei verschiedenen Quellen entspringen (voneinander etwa 400 m entfernt) und die Wassersysteme der Höhlen sich als Ergebnis der Untersuchung durch Wasserfärbung als voneinander unabhängig erwiesen haben, kann angenommen werden, dass beide Höhlen einst einen gemeinsamen Endabschnitt hatten. Infolge der in der erdgeschichtlichen Vergangenheit erfolgten Denudation des Gebirgsteils, der den alten Endabschnitt umfasste, sind die beiden Höhlen voneinander getrennt worden.

MILYEN ÁLLATOT NEVEZTEK EREDETILEG A „PEGYMET“ SZÓVAL?*

Írta :
SZUNYOGHY JÁNOS

(Magyar Nemzeti Múzeum — Természettudományi Múzeum)

Régi hozományi leltárakban, végrendeleti lajstromokban, szótárakban és természethistóriákban egyaránt találkozunk a „*pegueth*”, „*pegymet*”, „*petymeg*” névvel. Már a XV. század első negyedéből származó Besztercei szószeretben és Schlägli magyar szójegyzékében szerepel a „*pegueth*” és a „*pegueth gerezna*”. Igen érdekes, hogy a régi iratokban említés tétetik a „*pegymet mál*”-ról kucsman, mentén, subán, de sehol utalást arravonatkozólag nem találni, hogy ez a *mál* milyen színű volt, milyen állaté lehetett.

Zoológiai irodalmunk hasonlóan szűkszavúan és sokszor ellenmondóan tárgyalja, illetve használja a *pegymet* v. *petymeg* szót. Éppen erre hívta fel figyelmemet Dudich Endre professzor, aki e témakörrel kapcsolatos feljegyzéseit is szíves készséggel engedte át részemre. Mindezt ezúttal fejezem ki köszönetemet.

Bevezetésül legyen szabad ismertetnem a *pegymetre* vonatkozó viszonylagosan legújabb véleményeket.

Méhely Lajos „Az állatok világa. Emlősök I.” 1901-ben megjelent kötetének 566. oldalán a következőképpen ír: „Fábián József 1799-ben és az ő nyomán Földi János 1801-ben, úgy a *Viverra*-, mint a *Genetta*-nem fajait *petymegeknek* mondják, tehát a név bármelyik nem jelölésére egyformán használható. Miskolczi Gáspár 1702-ben a *Viverrá*-t *pegymetnek* nevezi (p. 239) s ezen valószínűleg a mai *Genetta*-nemet érti...”

Hankó Béla „A hajdani Alföld ősi állatvilága” című 1933-ban megjelent munkájában (p. 27—28) foglalkozik a *petymeg* problémával. Hivatkozik Páriz-Pápai (1708), Miskolczi Gáspár (1702), Pethe Ferenc (1815) megállapításaira s ezekből azt a következtetést vonta le, „valószínű, hogy a *pegyv* valamely menyét, esetleg mókus megnevezésére szolgált és nem jelenti mai értelemben a *petymeget* (*Genetta genetta* L.), mely Spanyolországban és Délfranciaországban él.”

Hankó Béla 1937-ben „Eleink ruhaprémei” c. dolgozatában (p. 9.) még egyszer visszatérve a *petymeg* problémára, már más eredményre jut. Amint írja »Igen sokat kellett böngészniem, míg kisütöttem, hogy ez az állatnév a szármát tigrisgörény régi neve, mely ma már csak Bulgáriától, Bukovinától és Lengyelországtól keletre él.«

Ebből a rövid felsorolásból is látható, hogy milyen eltérő fajokat takar a *pegymet* név. Egyszer a cibetmacskával, másszor a menyéttel, mókussal, végül

*Előadta a szerző az Állattani Szakosztály 1953. január 20-án tartott 464. ülésén.